

*Поглед над Балканите
View Over the Balkan Peninsula*

БЪЛГАРИЯ, БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ И КРАЯТ НА ИЛЮЗИИТЕ

Владимир Станев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Класиците твърдят, че историята е „учителка на живота“. Те вероятно я разглеждат като приказка, която би трябвало да дава на широката аудитория ясни послания и недвусмислени поуки. Историята на българите след Освобождението през 1878 г. предлага широк спектър от подобни и Балканските войни (1912–1913 г.) са ярък фар, осветяващ голяма част от тях.

Българите единодушно възприемат Берлинския договор от 1878 г. като крайно несправедлив и разпокъсващ ги, без да обръщат внимание на факта, че той е общо дело на европейските велики сили, които не търсят щастието на един малък балкански народ, а целият установяването на траен мир на континента. Действително, такъв мир е постигнат и той издържа чак до 1914 г., т.е. тридесет и шест години, ако изключим някои локални войни, предимно на Балканския полуостров. Но от своята камбанария българите виждат нещата по съвсем различен начин и си поставят за цел разрушаването на Берлинския договор. Те сякаш са хипнотизирани от Санстефанския идеал, дело всъщност на една чужда дипломация – руската. И го преследват неуморно десетилетия наред, дори когато самите му създатели отдавна са се отказали от него. Но това означава, че българите се противопоставят на делото на великите сили и удивителното е, че въпреки препятствията успяват да постигнат частично целите си през 1885 г. (Съединението) и 1908 г. (Независимостта). Но това става с цената на създаденото и утвърдилото се в Европа недоверие към ходовете на младата българска държава.

Над тридесет години българското общество се готви за война срещу турците за „освобождението на братята отвъд Рила и Родопите“, т.е. сънародниците в Македония и Одринска Тракия. Както казват съвременниците, „Да се ударим, па да се свърши“.

Удобният момент за изпълнението на тази висша цел настъпва през 1911 г. Българската общественост се оказва способна да приложи нужния натиск върху управляващите и да ги принуди да предприемат съответните мерки. За едно младо, но желаещо да бъде демократично общество, това вероятно е добър знак.

Нескрито дефинираната амбициозна цел обаче прави България обект на подозрение и изнудване от балканските страни, а и на манипулиране от Великите сили.

Българите ликуват при вестта за мобилизацията

За да се намерят съюзници, които са нужни за осъществяването на националното обединение, е необходимо да се направят териториални компромиси, които, от своя страна, компрометират идеята за същото това обединение. Когато една държава (или отделна личност) в продължение на дълги години обявява на всеослушание безапелационното следване на един принцип, какъвто в случая е неделимостта на Македония, то неизбежно идва моментът, когато самите обстоятелства го подлагат на проверка. През 1911 г. принципът не издържа изпитанието. От неделимостта на Македония е отстъпено, с което е отворена „кутията на Пандора“. В името на моментните изгоди е сключен българо-сръбски договор, последван от българо-гръцки и българо-черногорски. Веднъж изграден, Балканският съюз влиза в Първата Балканска война на 5 октомври 1912 г.

Благодарение предимно на българската армия Османската империя е разгромена за смайващо кратко време. Чакана от десетилетия, възприемана от българите като последен етап на освобождението и довършване на обединението, Първата Балканска война се оказва действително „народна война“. Ентусиазмът на обикновените хора позволява на българските войници и офицери да надделеят над противника, времето, пространството, болестите, проблемите в снабдяването и дори грешките, допуснати от командването.

Но те са безсилни да победят фактори, които са извън техните възможности. Кръстопътното географско разположение на България, толкова често изтъквано като предимство, се оказва стратегически недостатък. Тръгнала да освобождава най-вече Македония, България просто не разполага с необходимите войски, кои-

то да изпрати в тази област, тъй като за нея войната се решава в Тракия. Това позволява на „съюзниците“ да окупираат Македония и впоследствие да откажат да я напуснат. Изборът на непредвидими и несигурни съюзници се оказва грешен. От своя страна, Румъния заплашва от север, претендирайки за български територии. Прекалената надежда, възлагана само на една велика сила, в случая – Русия, остава илюзорна.

Лондонският мирен договор от 17 май 1913 г., с който завършва Първата Балканска война, отнема територии от победената Османска империя, но не дефинира тяхното разпределение между членовете на Балканския съюз.

Българските управляващи се оказват колебливи, неспособни да се обединят около едно решение, склонни да заемат взаимноизключващи се позиции. Българското обществено мнение за втори път след 1911–1912 г. оказва силен натиск, но този път излиза, че това може да е демократично, но не и мъдро. Напротив, неразполагащо с пълна информация за международната обстановка, заслепено от патриотично настървение, то настоява за нова война и тласка отговорните фактори към неадекватни на ситуацията действия.

Те, от своя страна, се оказват податливи на натиск, не преценяват обективно обстановката, забравят за трезвите политически ходове за сметка на емоциите.

Липсата на еднодушие между държавен глава, правителство и висше военно командване се оказва решаваща, а прекалената вяра в собствените възможности води до издаването на 16 юни 1913 г. на прибързана и необмислена заповед за настъпление срещу бившите вече съюзници. Не е отчетено, че Великите сили стоят зад тях, а не подкрепят България, не е пресметната и евентуалната реакция на Румъния (предварително доста ясно заявена) и на Османската империя. И ако българските войски за пореден път проявяват мъжество и спират настъп-

*Пропагандна картичка
на Балканския съюз – стъпили върху
турското знаме и разкъсаните робски
окови, съюзниците си поставят
за цел да възстановят кръста
на „Св. София“*

Победата винаги струва човешки жертви

лението на сърбите и черногорците, ако обкръжават гърците в Кресненското дефиле, няма кой да се противопостави на румънците, достигнали на 30 км от София, и на турците, изгонили всички българи от Източна Тракия.

Прекалено амбициозната задача да се постигне националното обединение отведнъж, с едно голямо, последно усилие, въпреки всички и срещу всички, се оказва неизпълнима. Максимализмът, изразен в дилемата „всичко или нищо“, обрича българите в Егейска и Вардарска Македония и Южна Добруджа на ново робство, а тези от Източна Тракия – на изгнание.

Междусъюзническата война завършва с Първата национална катастрофа, въпреки че този термин е пресилен, след като България фактически увеличава територията си. За българите от Петрич, Смолян и Кърджали, от Малко Търново, Разлог и Свиленград, които са освободени и обединени със сънародниците си от България, това не е катастрофа. Но злощастният край на Балканските войни лишава българите от вярата им в историческата справедливост, в собствените им възможности и в способностите на водачите им. Оттук обидата, разочарованието, недоверието към другите държави и самопоставянето в положението „сами срещу всички“ ще предопредели участието на България в Първата световна война и ще доведе до Втората, вече напълно реална, национална катастрофа. Поредният опит за постигане на националния идеал ще се провали, а нереализираното се обединение ще провокира яростно, вече вътрешнообществено разделение. В този смисъл Балканските войни са отчетлив вододел в модерната българска история.

Що се отнася до поуките, българското минало сякаш дава достатъчно примери в подкрепа на мнението, че историята е лоша учителка, тъй като не е научила никого на нищо. Дано все пак то не е съвсем вярно...

BULGARIA, THE BALKAN WARS AND THE END OF THE ILLUSIONS

Abstract. Bulgarians unanimously take the Treaty of Berlin (1878) as an extremely unfair one that tears them apart without being aware of the fact that it is a common act of the European great powers which are not seeking for the happiness of a minor Balkan people but aiming the establishing of a permanent peace on the continent. Over thirty years the Bulgarian society is preparing for a war against the Turks for the liberation of the compatriots in Macedonia and Thrace. For finding allies needed for the accomplishment of the national unification it is necessary some territorial concessions to be made that in their turn compromise the idea of the unification itself. When a country during many years is announcing loudly the categorically following of a single principle, which is the case about the indivisibility of Macedonia, then inevitably comes the moment when the circumstances themselves put that principle under verification. Being waited for decades, considered as a final stage of the liberation and of the completing of the unification, the First Balkan War truly turns to be a „people’s war“. The enthusiasm of the ordinary people enables the Bulgarian soldiers and officers to gain superiority over the adversary, the time, the space, the diseases, problems in the supplying and even over the mistakes made by the leadership. But the too ambitious mission to achieve the national unification at once by a great final effort, despite and against everyone, turns to be unfeasible.

Senior Assist. Prof. Vladimir Stanev, PhD

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-mail: vladostanev@gmail.com